

Inicijativa za praćenje i posmatranje invalidnosti

B i l t e n

za Jugoistočnu Evropu

Fokus ovog izdanja:

Neprekidivi lanac kretanja

Ulica u Prištini

U najvećem broju zemalja širom sveta, države se suočavaju sa velikim izazovima kada je reč o slobodnom kretanju¹ osoba sa invaliditetom u sagrađenoj sredini. Mnoge zemlje pokušavaju da reše ovo pitanje putem antidiskriminatornog zakonodavstva, kao što je Dekret o Amerikancima sa invaliditetom ili Dekret protiv diskriminacije invalidnosti u Velikoj Britaniji. Evropska Unija se bavi ovim pitanjem kroz uključivanje invalidnosti u formulisanje politike. Slobodno kretanje osoba sa invaliditetom je od ključnog značaja za puno učešće osoba sa invaliditetom jer osigurava izjednačavanje mogućnosti. Zapravo, i Standardna Pravila Ujedinjenih Nacija o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom i Nacrt sveobuhvatne i integralne međunarodne konvencije o zaštiti i promovisanju prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom, koju je izradio Ad Hoc Komitet Ujedinjenih Nacija, navode pristupačnost i ličnu mobilnost² kao preduslove za puno učešće osoba sa invaliditetom.

Nastavak na 2. strani...

¹ Ovaj izraz "slobodno kretanje osoba sa invaliditetom" ne bi trebalo zamenjivati slobodom kretanja, konceptom ljudskih prava građanina da napusti državu i ode gde god je dobrodošao i da se vrati bez mešanja države. U ovom kontekstu, slobodno kretanje osoba sa invaliditetom je pravo osoba sa invaliditetom da se kreću u sagrađenoj sredini bez suočavanja sa barijerama ili ograničenjima kao i svi drugi građani.

² Pristupačnost se razlikuje od lične mobilnosti jer se specifično odnosi na pristup sagrađenoj sredini, informacijama i komunikacijama, dok se lična mobilnost bavi individualnim službama podrške koje su potrebne osobi kako bi mogla da se kreće, kao što je personalna asistencija, pomagala, usluge tužmenja znakovnog jezika i rehabilitacija.

Takođe možete pročitati:

DAMJAN TATIC

pravni ekspert u oblasti invalidnosti i ljudskih prava

Pogled na neprekidivi lanac kretanja iz zakonske perspektive

CARLOTTA BESOZZI,

Direktorka Evropskog foruma osoba sa invaliditetom (EDF)

Javne nabavke i pristupačnost za sve

ERZSEBET SZOLLOSI,

pravna savetnica Nacionalne federacije OOSI, Mađarska (MEOSZ)

Javne nabavke iz perspektive zagovaranja

SUAD ZAHIROVIC,

predsednik Informacionog centra Lotos, Tuzla, BiH

Važnost univerzalnog planiranja

Finansiraju

April 2006, N° 2

www.disabilitymonitor-see.org

*Ovaj Bilten je proizveden uz finansijsku podršku Evropske Unije. Njegov sadržaj je isključivo odgovornost Handicap International-a za jugoistočnu Evropu i ne može se smatrati odrazom stavova Evropske Unije.

Nastavak sa naslovne strane...

U jugoistočnoj Evropi izazovi, kada je reč o izmeni sredine, su mnogostruki; postoji opšti nedostatak javnih investicija u infrastrukturu, nedostatak primene propisa i standarda prilikom gradnje i planiranja, kao i opšti deficit u smislu svesti ključnih aktera iz ove oblasti o pitanjima invalidnosti i pristupačnosti. Štaviše, gradnja je jedna od delatnosti koja beleži najbrži rast u jugoistočnoj Evropi danas, ali zbog izazova u primenivanju propisa i opšteg nedostatka svesti o standardima pristupačnosti, nove građevine su najčešće izgrađene tako da su nepristupačne. Na političkom nivou, invalidnost je prožimajuće pitanje, te se mora obraditi na svim političkim nivoima inter-institucionalno (uključujući relevantna ministarstva za obrazovanje, zapošljavanje, socijalnu zaštitu, zdravstvo, kapitalne investicije, izgradnju i planiranje). U regionu, koordinacija između ministarstava, ili jedan opšti unutar-ministarski pristup socijalnoj politici, nije dobro razvijen zbog čega su reforme koje se odnose na invalidnost izazovne za implementaciju u više sektora. Međutim, politički momenat je dobar za promene u jugoistočnoj Evropi. Pokret osoba sa invaliditetom u regionu je snažan i pokazuje jasan dokaz o formiranju jedinstvenog glasa kojim se traži inkluzija i jednake mogućnosti. Postoji i trend ka investiranju izgradnje institucija, kao rezultat pridruživanja EU, ali i procesa koji mu prethodi, što donosi mogućnost za reformu sistema socijalne zaštite, kao i promene u sredini. Kako se lokalni razvojni planovi akcija i nacionalne strategije za smanjenje siromaštva trenutno sprovode širom regiona, nude se dodatne mogućnosti za saradnju sa lokalnim vlastima i akterima po pitanjima koja se odnose na invalidnost. Intervenisanje u ovim procesima, kako bi se osiguralo da je pitanje invalidnosti na dnevnom redu, je od presudne važnosti.

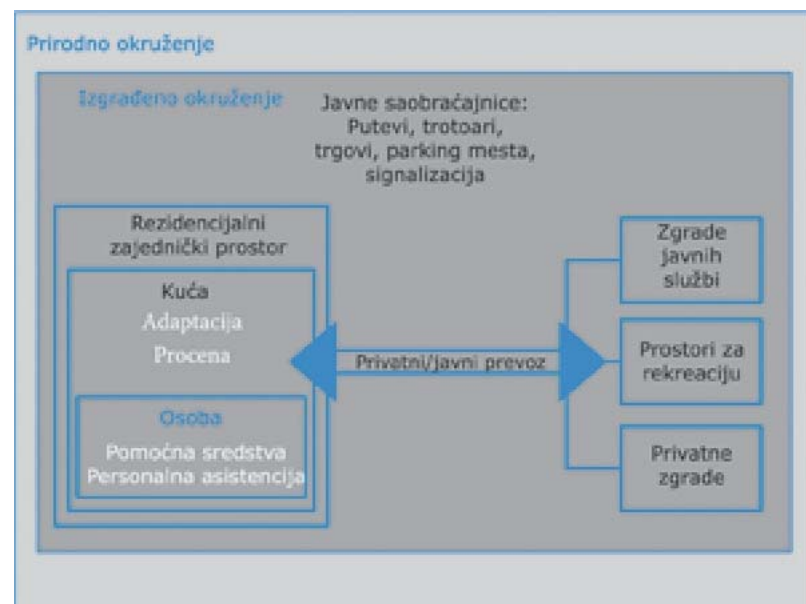
Facilitacija slobodnog kretanja osoba sa invaliditetom zahteva široko rasprostranjene promene u sagrađenoj sredini, čime bi se svaki prostori učinio pristupačnim i upotrebljivim za sve uzraste i telesne sposobnosti na takav način da te promene doprinose uspostavljanju jednog **neprekidivog lanca kretanja**.

Inicijativa za praćenje i posmatranje invalidnosti u jugoistočnoj Evropi i neprekidivi lanac kretanja

U okviru Inicijative za praćenje i posmatranje invalidnosti, Handicap International, kancelarija za jugoistočnu Evropu, trenutno dovršava jednu regionalnu procenu o tome kako i šta akteri rade da obezbede slobodno kretanje osoba sa invaliditetom, i koje se inicijative sprovode za implementaciju neprekidivog lanca kretanja. Izveštaj će temeljno razmotriti pitanja, ključne izazove i neophodne korake, kako bi sredina bez barijera postala stvarnost u jugoistočnoj Evropi. Pored toga, izveštaj će predstaviti najbolje prakse na terenu za sprovođenje promena u praksi i u politici.

I. NEPREKIDIVI LANAC KRETANJA

Neprekidivi lanac kretanja zahteva da osoba sa bilo kojim oblikom invalidnosti može slobodno da se kreće unutar svoje kuće i da ide od svog kreveta do grada, do bilo koje zgrade ili prostora koji sama odabere, bilo kojim prevoznim sredstvom, i da se vrati kući bez da naiđe na barijere i bez da nakon toga bude iscrpljena. Neprekidivi lanac kretanja se može stvoriti jedino kada se stvori sredina bez barijera, zajedno sa raspoloživošću odgovarajućih službi podrške za ličnu mobilnost. U ovom broju pogledaćemo поблише sve one delove koji sačinjavaju neprekidivi lanac kretanja unutar konteksta jugoistočne Evrope.

1.1 Šta je to neprekidivi lanac kretanja?

Ovaj dijagram ilustruje holističku prirodu neprekidivog lanca kretanja u kojem svaka karika tog lanca mora da učestvuje kako bi osoba mogla slobodno da se kreće od svog doma do bilo kog dela sagrađene sredine. Svaki element lanca postoji unutar jednog šireg konteksta sagrađene sredine, bilo da je reč o gradu, varoši ili opštini. Neprekidivi lanac kretanja se može primeniti i na lokalnu zajednicu ili proširiti na jedan širi kontekst, kao što je to čitava opština, grad ili zemlja.

Neprekidivi lanac kretanja može se razložiti na sledeće elemente:

- Individualne službe podrške koje obuhvataju:
 - personalnu asistenciju,
 - rehabilitaciju i,
 - pomagala
- Kuća, odnosno, mesto stanovanja pojedinca je pristupačno
- Zgrade su pristupačne svima (javne, privatne i zgrade javnih službi)

- Prostor izvan kuće ne postavlja nikakve barijere (parkovi, urbani nameštaj, autoput)
 - Prevoz je u potpunosti pristupačan (automobili, autobusi, vozovi, taksi vozila, podzemne železnice, transportna raskršća)
- Ipak, na osnovu iskustva, kako bi neprekidivi lanac kretanja postojao, moraju se razvijati odgovarajuće politike i mehanizmi primenjivanja odredbi. Ovaj politički proces za uspostavljanje neprekidivog lanca kretanja obuhvata:

- Podizanje nivoa svesti
 - Zakonodavni okvir koji obuhvata standarde, zakone i mesne odredbe:
 - Anti-diskriminatorno zakonodavstvo
 - Zakone o gradnji, urbanom planiranju i transportu
 - Standarde pristupačnosti u direktivama javnih nabavki
 - Implementacija:
 - Odgovorna tela
 - Informacije koje dolaze od korisnika i konsultacije sa korisnikom
 - Dodeljena sredstva za implementaciju sredine bez barijera
 - Primenjivanje
 - Praćenje i posmatranje
 - Obuka o univerzalnom dizajnu i standardima pristupačnosti
- Ono što potcrtava sve elemente u političkom procesu jeste potreba za partnerstvom i konsultacijama svih aktera uključujući:
- Osobe sa invaliditetom i njihove reprezentativne organizacije
 - Lokalne vlasti
 - Privatni sektor
 - Nacionalne vlasti
 - Aktere u sagrađenoj sredini
 - Građansko društvo

Slobodno kretanje osoba sa invaliditetom u sagrađenoj sredini u jugoistočnoj Evropi: Izazovi i barijere

Članovi pokreta osoba sa invaliditetom u regionu identifikovali su slobodno kretanje osoba sa invaliditetom kao prioritet i preduslov za puno učešće i izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom. Trenutna situacija u najvećem delu jugoistočne Evrope je takva da je sagrađena sredina umnogome nepristupačna za osobe sa invaliditetom, kao i za stara lica ili za druge ljude koji doživljavaju promene mobilnosti (privremeno oštećenje, bolest, trudnoća itd...). Većina zgrada javne namene ima stepenice bez rampi ili ograda, sredstva javnog prevoza su stara i nepristupačna, a službe podrške neophodne na individualnom nivou, kako bi se olakšala lična mobilnost pojedinca, kao što je služba personalnih asistenata, postoje samo sporadično i to uz podršku međunarodnih donatora. Međutim, uprkos svim ovim izazovima u regionu, postoje značajne inicijative na lokalnom nivou kako bi se uspostavio neprekidivi lanac kretanja.

Šta je sredina bez barijera?

Sredina bez barijera, u kontekstu ovog izdanja, podrazumeva da bilo koja osoba, bez obzira na svoje godine ili sposobnost, može da se kreće svuda po okruženju bez da se suoči sa ma kakvom barijerom u sagrađenoj sredini. Ideja sredine bez barijera može se sprovesti primenom koncepta Univerzalnog planiranja ili Dizajna-za-svakoga, što je terminologija EU. Univerzalno planiranje je planiranje proizvoda i sredine da budu upotrebljivi svim ljudima, u najvećoj mogućoj meri, bez potrebe za prilagođavanjem ili specijalizovanim planiranjem³. Slično Univerzalnom planiranju, Dizajn-za-svakoga podrazumeva planiranje, razvijanje i marketing svakodnevnih proizvoda, usluga, sistema i sredine tako da budu pristupačni i upotrebljivi od strane što je moguće šireg spektra korisnika⁴. Ono što oba ova koncepta podrazumevaju jeste da prostori ne bi trebalo da budu adaptirani već da bi trebalo da budu sagrađeni na takav način da zadovoljavaju potrebe svih ljudi, uključujući i osobe sa invaliditetom.

II. IZGRADNJA KARIKA U NEPREKIDIVOM LANCU KRETANJA: NAJBOLJE PRAKSE U REGIONU

2.1 Individualizovane službe podrške, prva karika lanca

Individualne službe podrške kao što je služba personalnih asistenata, kao što su pomagala, usluge tumačenja znakovnog jezika ili prevoz od vrata-do-vrata, predstavljaju osnovni preduslov za slobodno kretanje, naročito za osobe sa smetnjama pri kretanju. Ove pobrojane službe podrške sačinjavaju prvu kariku u neprekidivom lancu kretanja i od suštinske su važnosti za postizanje samostalnosti i nezavisnosti. Drugim rečima, kako može korisnik invalidskih kolica da izađe iz kuće ako nema odgovarajuće pomagalo da izađe iz kreveta i da se kreće po svojoj kući? Kako može osoba sa teškim invaliditetom da planira odlazak u pozorište ako nema službu personalnih asistenata da joj pomogne u kući dok se sprema?

Prema Standardnim Pravilima Ujedinjenih Nacija o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom, lična mobilnost, potpomognuta pristupom odgovarajućim pomagalima uključujući i personalnu asistenciju, jeste preduslov za osobe sa invaliditetom kako bi mogli da učestvuju u društvenom životu. U jugoistočnoj Evropi, službe podrške retko postoje i sprovode ih uglavnom nevladine organizacije koje dobijaju pomoć od međunarodnih donatora. U većini slučajeva, služba personalnih asistenata u kojoj korisnici kontrolišu uslugu kao i pružalac usluga, ne postoji i država nije odgovorna za sprovođenje usluge prevoza od vrata-do-vrata, već je češći slučaj da organizacije osoba sa invaliditetom pružaju ovu uslugu ad-hoc. U svim zemljama regiona, država je

³ Bettye Rose Connell, Mike Jones, Ron Mace, Jim Mueller, Abir Mullick, Elaine Ostroff, Jon Sanford, Ed Steinfeld, Molly Story, i Gregg Vanderheiden, "Principi univerzalnog planiranja", (Centar za univerzalno planiranje, Državni univerzitet Severne Karoline: 1995.).

⁴ Uvodni dokument evropske konferencije "Planirana diskriminacija" koja je održana na Evropski dan osoba sa invaliditetom, 3. decembra, 2001. godine

odgovorna za obezbeđivanje pomagala, ali ona su promeljivog kvaliteta i standarda. Adekvatna pomagala su često finansijski nedostupna velikom broju korisnika zbog visoke cene, uprkos činjenici da bi troškove trebalo da pokrije socijalno osiguranje. U postojećem sistemu, država pokriva samo delimično troškove većine pomagala što zahteva učešće i samog korisnika koje je često preskupo⁵.

Personalna Asistencija smatra se jednim od preduslova za samostalni život jer, između ostalog, olakšava i omogućava kretanje. Ova služba funkcioniše na sledeći način: personalnog asistenta bira i zapošljava korisnik za pružanje usluga namenjenih datom pojedincu, a u skladu sa njegovim/njenim potrebama. Personalni asistent može da radi u kući korisnika i da pomaže u aktivnostima kao što su oblačenje, kuvanje, ili pripremanje za izlazak. Oni takođe mogu biti angažovani da pomažu korisniku u svakodnevnim aktivnostima unutar zajednice kao što su kupovina, odlasci na sastanke, ili odlasci na posao, u zavisnosti od potreba koje definiše sam korisnik.

Stvaranje uslova u Srbiji za službu personalnih asistenata koju kontroliše korisnik

Centar za samostalni život invalida – CIL Srbija, razvio je službu personalnih asistenata koja se trenutno sprovodi u različitim opštinama širom Srbije, uz podršku međunarodnih donatora Catholic Relief Services i Development Cooperation Ireland. Projekat je sada u drugoj godini implementacije, opslužuje 40 korisnika i zapošljava 43 personalna asistenta. Ova inicijativa CIL-a je prva služba personalnih asistenata u Srbiji gde korisnik u potpunosti kontroliše uslugu. Princip je takav da osoba sa invaliditetom sama odlučuje o tome kako će da živi svoj život, što je ujedno i sama osnova filozofije samostalnog života. Korisnici službe personalnih asistenata imaju koristi od iste tako što imaju mogućnost da lakše učestvuju u društvu iz kojeg su često, bez pomoći drugog lica, isključeni zbog velikih barijera u sagrađenoj sredini, između ostalog. Ovih 40 korisnika mogu da premoste ove prepreke koje su ih odvajale od njihovih suseda, prijatelja, društvenih događanja, obrazovnih mogućnosti i mnoštva drugih aktivnosti koje njihovi sugrađani uzimaju zdravo za gotovo⁶.

2.2 Pristupačno stanovanje

Malobrojni su primeri pristupačnog stanovanja u regionu, a i oni koji postoje su zapravo adaptacije koje su pojedinci sami preduzeli o sopstvenom trošku kako bi stanovanje prilagodili svojim potrebama. Ne postoje službe za pristupačno stanovanje kao što su provere kućnih uslova ili konsultacije za adaptiranje stana. Međutim, činjenica koja najviše zabrinjava je ta, da je veliki broj osoba sa invaliditetom izolovan u svojim kućama. U stvari, s obzirom na to da najveći broj stambenih zgrada grade privatni investitori, oni često smanjuju troškove gradnje upravo na račun standarda pristupačnosti, između ostalog. Ovo je dodatno pojačano činjenicom da se najveći deo zakona o pristupačnosti primenjuje samo na javne zgrade, tako da investitori koji grade privatna zdanja nisu obavezni da se pridržavaju zakona. Ovako to objašnjava Ardhmëria (Budućnost)⁷, organizacija žena sa invaliditetom iz Prizrena, na Kosovu: "Dok grade kuće, porodice koje nemaju člana sa invaliditetom ne razmišljaju o tome da svoj dom učine pristupačnim. Sa druge strane, i porodice koje imaju člana sa invaliditetom često ne prave svoj dom pristupačnim. Umesto da poboljšaju ličnu mobilnost svog člana porodice koji ima invaliditet, tako što će adaptirati kuću ili stan, oni često to nadomeštaju time što tu osobu nose kroz kuću." Uprkos ovakvoj situaciji, postoji nekoliko dobrih primera koji pokazuju kako je porodica prilagodila svoju kuću prema potrebama člana porodice koji ima invaliditet.

Pogled na jedan adaptiran stan na Kosovu

Faruk živi u Prištini gde se, kao korisnik invalidskih kolica, svakodnevno bori sa barijerama u sagrađenoj sredini. On živi sa svojim roditeljima u stanu na prvom spratu u zgradi koja ima nepristupačan lift i nema rampu. Sve do pre nekoliko meseci, njegovi roditelji su morali da ga unose u zgradu. Sada su sagradili rampu koja vodi do stana i proširili vrata kako bi mogao da prolazi u invalidskim kolicima. Upitan da li bi želeo da dalje adaptira svoj životni prostor, Faruk je odgovorio da mu je najvažnije bilo to da se kompjuter nalazi na pristupačnom mestu, a za sve mimo toga, može ili da se snađe sam ili se oslanja na pomoć svojih roditelja, kao na primer, prilikom ulaska u kupatilo. U jednom procenjivanju prilagođenog životnog prostora, koje je sproveo HI SEE u 2005. godini, poražavajući veliki broj osoba sa invaliditetom smatrao je da nije potrebno menjati situaciju kod kuće, uprkos činjenici da se svakodnevno suočavaju sa brojnim barijerama. Ovo je fenomen zabeležen u mnogim zemljama gde bez postojanja odgovarajuće podrške, ljudi veruju da ne postoje druge mogućnosti, tako da se "snalaze" u neodgovarajućim okolnostima⁸.

Farukova kuća u Prištini

2.3 Zgrade javne namene

U većini zemalja u regionu, najveći broj javnih zgrada i dalje nije pristupačan. Ovde ubrajamo pošte, banke, bolnice, gradske većnice i centre za socijalni rad, pozorišta i škole. Prema Strategiji za smanjenje siromaštva u Srbiji, zgrade javnih službi kao što su opštinske zgrade, pošte i zgrade policije su nepristupačne za 35% osoba sa invaliditetom⁹.

⁵ Handicap International "Izvan deinstitutionalizacije: Nestabilna tranzicija ka sistemu koji pruža mogućnosti u jugoistočnoj Evropi" inicijativa za praćenje i posmatranje invalidnosti: 2004.): 58. ⁶ This information comes from CIL Serbia's Interim Project Activity Report January 2004-January 2005.

⁶ Informacija iz CIL-ovog izveštaja o aktivnostima, januar 2004- januar 2005.

⁷ Ova grupa nije nezavisna organizacija, već jedna interesna grupa unutar Handikos-a, ogranak u Prizrenu.

⁸ Kama Soles, "Procena potreba za pristupačnim, i po ceni dostupnim životnim prostorom u Centru za samostalni život - Severni Saskačiven", (Saskačiven: Opštinsko-Univerzitetski institut za socijalna istraživanja, 2003.): 3.

Na četvrtom spratu zgrade bez lifta u Sarajevu...

Rusmir je uložio dosta novca kako bi svoj stan učinio pristupačnim. Od kupatila do kuhinje, od terase do spavaće sobe; svaki ugao njegovog životnog prostora je pristupačan. Međutim, uprkos pristupačnosti, to što se nalazi na četvrtom spratu zgrade bez lifta čini da se on oseća kao da živi u kavezu. Onda je saznao da je opština Sarajevo uspostavila budžetsku liniju koja je namenjena promovisanju pristupačnosti, i kako je ovo bila sjajna prilika, Rusmir je odlučio da se prijavi. Nakon dvogodišnje uporne borbe uspeo je da zadovolji tražene uslove kako bi mu bila odobrena sredstva, i tako bude odabran da dobije pristupačan lift. On će biti uskoro sagrađen kao poslednji korak u stvaranju pristupačnog životnog prostora.

Izveštaji o postojećoj situaciji od zagovarača u oblasti invalidnosti

Većina javnih zgrada ima stepenice na ulazu i postojeći liftovi ne zadovoljavaju standarde pristupačnosti a toaleti skoro nikada nisu prilagođeni. U stvari, "u većini javnih zgrada, naići ćete na stepenice i nepristupačne liftove, pa osobe sa invaliditetom moraju da se unose i iznose", potvrđuje predsednik Udruženja Paraplegičara Tirane, u Albaniji. Čak i kada se sagrađi rampa ispred neke zgrade, kada uđe unutra, osoba sa invaliditetom je često ponovo u ćorsokaku jer ne postoji vertikalna pristupačnost do drugih spratova a i toaleti obično nisu prilagođeni. Tako i član IC Lotos-a, iz Tuzle navodi: "Mogu da dođem do službe ili neke prostorije koju tražim, ali uvek uz nečiju pomoć. Kancelarije se uglavnom nalaze na spratu, a izuzetno retko se nalaze javne zgrade koje su u potpunosti pristupačne za korisnike."

Rešenja:

Univerziteti

Pored svega, postoje neke inicijative da se javne zgrade prilagode tako da postanu pristupačne, ali njih uglavnom pokreću organizacije osoba sa invaliditetom (OOSI). Udruženje studenata sa invaliditetom u Crnoj Gori sprovelo je projekat pod nazivom "Fakultet za svakoga" s ciljem da se Univerzitet u Crnoj Gori učini pristupačnim za sve studente. Ovaj projekat je implementiran u partnerstvu

sa Vladom Republike Crne Gore, Ministarstvom za rad i socijalnu zaštitu, Centralnom bankom Republike Crne Gore, Ministarstvom za kulturu, bankom „Opportunity“, USAID-om i Univerzitetom Crne Gore koji je pružio logističku podršku. Projekat je završen za tri meseca i glavna zgrada Univerziteta u Crnoj Gori je postala potpuno pristupačna za korisnike invalidskih kolica i za one osobe koje imaju teškoće pri kretanju.

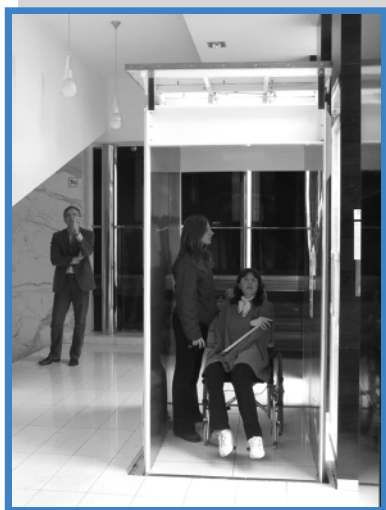
Ustanove kulture

Jedan zanimljiv projekat adaptiranja koncertne dvorane Beogradske Filharmonije sproveden je prilikom rekonstrukcije ove zgrade tokom 2003. godine. CIL Srbija lobirao je upravnika koncertne dvorane da primeni standarde pristupačnosti tokom procesa rekonstrukcije. Uprkos znatnim tehničkim izazovima, rekonstruisana zgrada je postala pristupačna. Ulaz je postavljen u nivou ulice bez stepenica, a do prvog sprata se dolazi znalački postavljenim platformama, čime uski prostor foajea ostaje na raspolaganju.

Kako je stari toalet bio nepristupačan, jer se nalazio između dva sprata, u prizemlju je sagrađen novi, poštujući standarde pristupačnosti. Unutar koncertne dvorane, prvi red nema sedišta i namenjen je korisnicima invalidskih kolica a postavljena je i privremena drvena rampa kako bi se olakšao prilaz ovom prostoru. Delegacija CIL Srbije bila je na premijernom otvaranju koncertne dvorane i taj događaj je privukao znatnu medijsku pažnju.

Zgrade javnih službi

U jednom projektu sprovedenom u Zagrebu, predvođenim organizacijom osoba sa invaliditetom, državnim sredstvima su prilagođeni ulazi na javnim zgradama tako da su postali pristupačni. Električni liftovi za invalidska kolica postavljeni su na ulazu dve najveće pošte u Zagrebu a sagrađena je i rampa ispred jedne apoteke u centru grada. Uprkos dobrim namerama ovog projekta, ljudi u invalidskim kolicima objasnili su da kad god žele da uđu u poštu, moraju da pozovu nekoga iznutra da ih unese u zgradu jer je lift gotovo neispravan i neupotrebljiv. Štaviše, električne liftove mora da pokrene neko drugi čime se ograničava sloboda pojedinca da uđe i izađe iz zgrade. Važno pitanje povezano sa javnim zgradama su državna sredstva. Ako je zgrada izgrađena državnim sredstvima ona ne bi trebalo da stvara barijere svojim građanima. Jedna od važnih alatki kojom se osigurava da se državni novac ne troši tako da stvara dodatne barijere pri kretanju osoba sa invaliditetom jeste javna nabavka.

Koncertna sala Beogradske Filharmonije

Pošta u Zagrebu

⁹ Republika Srbija, Aneks Strategije za smanjenje siromaštva u Srbiji, (Beograd: 2004.): 27.

2.4 Spoljna sredina

Putevi, trotoari, parkovi i ulice su u najvećoj mjeri nepristupačni. U većim gradovima širom jugoistočne Evrope postoje spušteni ivičnjaci i rezervisana mesta za parkiranje, ali postoje samo sporadično uz nedosljednu upotrebu standarda. Brojni su primeri širom regiona rampi koje su sagrađene bez poštovanja standarda pristupačnosti, pa su stoga isuviše strme da bi ih iko mogao koristiti. Jedan od članova Udruženja građana sa cerebralnom paralizom i mišićnom distrofijom iz Goražda objašnjava: "Ništa nije pristupačno pa je prava noćna mora izaći u grad u šetnju. Postoje trotoari podešeni za osobe sa invaliditetom ali ih mi zovemo "smrtonosne rampe" jer su napravljene isuviše strmo. To je jednostavno gradnja bez planiranja."

Dobre namere nisu dovoljne

Ključni deo stvaranja sredine bez barijera je osigurati da prilikom preduzimanja koraka da se određeni prostor napravi pristupačnim, to bude urađeno na odgovarajući način uz poštovanje standarda pristupačnosti. U jugoistočnoj Evropi čest je slučaj da se koriste resursi za pravljenje rampi ili spuštenih ivičnjaka ali bez primenjivanja standarda, pa su oni sledstveno tome, neupotrebljivi za osobe sa invaliditetom, a uz to su i rasipanje resursa i primer neosetljivog planiranja. Primera radi, u Novom Beogradu je sagrađena rampa koja je isuviše strma da bi je mogli koristiti korisnici invalidskih kolica. U Sarajevu, sagrađena je rampa ispred jedne opštinske zgrade koja je takođe isuviše strma za korišćenje. U Beogradu su napravljeni spušteni ivičnjaci koji nisu upotrebljivi od strane osoba sa invaliditetom.

Rampa na Novom Beogradu

Međutim, u ruralnim oblastima situacija je mnogo ozbiljnija, pri čemu je i mnogo manje urađeno kako bi se olakšala mobilnost u spoljnjem prostoru. Ovako to opisuje Enver iz jednog sela u opštini Ferizaj (Uroševac) na Kosovu: "Svakim danom sam se suočavao sa sve većim brojem teškoća da pešice dođem do svoje škole, koja je bila približno tri kilometara udaljena od mog sela. Pored udaljenosti, put je bio u veoma lošem stanju naročito u vreme jeseni i zime kada je padala kiša ili sneg ...vrlo je teško kretati se, čak i u invalidskim kolicima, naročito po putevima na Kosovu koji su neravni i džombasti."

Napraviti spoljni prostor pristupačnim: proučavanje slučaja u Novom Sadu, Srbija

Oformljen je gradski odbor za redukciju arhitektonskih barijera u Novom Sadu koji je obuhvatao i nekoliko lokalnih OOSI. U periodu 2002-2003. opština se složila da će podržati odbor i počelo je sprovođenje izmena u delu oko Srpskog narodnog pozorišta, jer je taj deo grada identifikovan kao prioritetan od strane organizacija osoba sa invaliditetom.

Problem je, međutim, bio u tome što je uprkos činjenici da su lokalne vlasti imale dobru volju da urade nešto, nisu konsultovale OOSI u procesu planiranja i implementacije. OOSI nisu imale priliku da reaguju na započete radove niti da istaknu ono što nije bilo dobro, a projekat je završen pre nego što su mogli da intervenišu. Kao rezultat, promene koje su napravljene oko pozorišta nisu bile dovoljne. Na primer, rampa koja je postavljena na ulazu pozorišta ne može se koristiti kada je loše vreme.

Po završetku ovog projekta jedan saobraćajni inženjer, koji je bio uključen u pomenutu inicijativu, sproveo je dijagnostičku procenu o izvedenim radovima kako bi ustanovio šta još treba da se uradi kako bi se barijere uklonile u potpunosti. Ova procena je jasno pokazala zašto određene adaptacije ne odgovaraju potrebama osoba sa invaliditetom i koje su barijere i dalje ostale. Glavni izazov ovakvih projekata, prema mišljenju lokalnih zagovarača u oblasti invalidnosti, je nedostatak konsultacija sa OOSI. Ovo je naročito važno za lokalne razvojne projekte gde postoji prava prilika da se radi u partnerstvu kako bi se sproveli odgovarajući standardi pristupačnosti.

2.5 Prevoz

Uopšteno govoreći, javni prevoz nije pristupačan za osobe sa invaliditetom. Adaptirana sedišta, rampe ili spušteni podovi postoje pojedinačno, a signalizacija za osobe sa senzornim oštećenjima ne postoje na različitim vrstama javnog prevoza uključujući autobuse, tramvaje i vozove. Štaviše, mesta za presedanje sa prevoza na prevoz, kao što su autobuske i železničke stanice, su uglavnom takođe nepristupačne. Većina ljudi sa invaliditetom koji pokušavaju da uđu u autobus ili tramvaj moraju da se oslanjaju na pomoć drugih, ali i na voljnost vozača/konduktera da im dozvole da uđu. Postoje nekoliko sredstava javnog prevoza ali se ona uglavnom nalaze u prestonicama i često su prilično ograničena u svojoj usluzi. Prema rečima Udruženja paraplegičara Doboja u Republici Srpskoj, "U ruralnim oblastima, budući da ne postoje pristupačni autobusi, deca ne mogu ući u školu ako ih roditelji ne voze, a većina nema sredstava niti resursa za tako nešto."

Rampa je suviše duga i strma na određenim mestima i teška za korišćenje bez tuđe pomoći

Učiniti pristupačan javni prevoz realnim

U kantonu Tuzle, država jedino nabavlja autobuse sa spuštenim podovima nakon jake kampanje lobiranja koju je sproveo IC-Lotos 1999. godine. Ova inicijativa ima važnu vezu sa javnom nabavkom. Ako se standardi pristupačnosti uključe u kriterijume za javne nabavke prevoznih sredstava, oni će garantovati da će sva prevozna sredstva kupljena državnim novcem biti pristupačna. Ipak, imati pristupačne autobuse nije dovoljno samo po sebi. Neophodno je da i autobuske stanice budu bez barijera, a vozači i kondukteri moraju proći obuku senzibilisanja kako bi znali da na pravi način usluže građanina sa invaliditetom koji putuje javnim prevozom.

Usluga prevoza od-vrata-do-vrata

Pored toga što će se celokupni javni prevoz učiniti pristupačnim, važno je obezbediti specijalizovane usluge onim ljudima kojima je usluga od vrata do vrata potrebna, primenom **pristupa dvostrukog koloseka**. U ovom procesu takođe mora da postoji specijalizovana služba prevoza za ljude koji ne mogu da koriste pristupačni javni prevoz, te ime je neophodna usluga od-vrata-do-vrata. Ovako to objašnjava predsednik IC Lotos-a u Tuzli: “Pored toga što imamo autobuse sa spuštenim podovima kao sastavni deo javnog prevoza, kombi vozilo sa mobilnom platformom će takođe biti potrebno. Ovaj kombi bi trebalo da funkcioniše u skladu sa potrebama onih kojima je takva usluga potrebna u sprezi sa uslugom personalnog asistenta.”

Specijalizovani prevoz u Makedoniji

U Makedoniji, Udruženje studenata sa hendikepom u Skoplju uspostavilo je posebnu službu prevoza za studente sa invaliditetom kojima je neophodna usluga od-vrata-do-vrata, kao deo projekta pod nazivom “Informativna služba za studente sa hendikepom” koji je pomogao SHARE-SEE u partnerstvu sa Polio Plusom. Autobus je u potpunosti adaptiran i radi svakodnevno tokom radne nedelje. Jedna studentkinja iz Skoplja objašnjava koliko je pristupačan autobus važan za nju, “Pre uvođenja ovog posebnog autobusa za studente sa hendikepom, koji sada koristim svakodnevno, koristila sam samo taksi uslugu koja je bila jako skupa za mene i moju porodicu.”

Jasno je da se svi delovi neprekidivog lanca kretanja jedino implementiraju sporadično širom regiona i uglavnom ih iniciraju OOSI na lokalnom nivou. Kada se delovi lanca sprovedu, to je ipak samo delimično, uklanjaju se samo neke barijere u odabranim delovima sagrađene sredine bez da se prave opsežne promene u pristupačnosti. Neprekidivi lanac kretanja podrazumeva holističko razmišljanje prilikom planiranja i gradnje. Jedna rampa i pristupačan autobus nisu dovoljni; kupatila, ulazi, liftovi, ulice, signalizacije i trotari moraju takođe da budu pristupačni. Ovo zahteva velike promene na političkom nivou, kako za nove zgrade i razvoj, tako i za adaptaciju postojeće sredine koja će morati da se uradi u partnerstvu sa lokalnim vlastima i OOSI.

Pristupačan autobus u Makedoniji

III. POLITIČKI PROCES KOJI JE POTREBAN DA BI SE SPROVEO U DELO NEPREKIDIVI LANAC KRETANJA

Kako bi se postigla neprekidivost lanca kretanja, neophodne su ključne političke promene uporedo sa kampanjama podizanja svesti, obukama i partnerstvom između zajednice osoba sa invaliditetom i lokalnih vlasti. Politički “paket” koji se mora uspostaviti, trebalo bi da obuhvata novi zakonodavni okvir sastavljen od antidiskriminatornih zakona, zakona o javnoj nabavci sa standardima pristupačnosti, i zakona o gradnji i planiranju sa obaveznim standardima pristupačnosti koji su u skladu sa standardima evropskih zemalja i međunarodnim standardima. Zakonodavstvo mora imati mehanizme primenjivanja i tela za praćenje i posmatranje, a trebalo bi da postoje i specijalno dodeljeni budžeti za pristupačnost sa imenovanim odgovornim telima za taj zadatak i jasno postavljenim krajnjim rokovima. Pored zakonodavstva, mora da postoji i ozbiljna obuka kao i dodatno obučavanje za aktere koji učestvuju u sagrađenoj sredini kao što su graditelji, izvođači radova, arhitekta, urbani planeri i lokalne vlasti za standarde pristupačnosti. Pored obuke, pristupačnost i Univerzalno planiranje moraju da postanu deo formalnog nastavnog plana na fakultetima arhitekture, građevine, urbanog planiranja i dizajna.

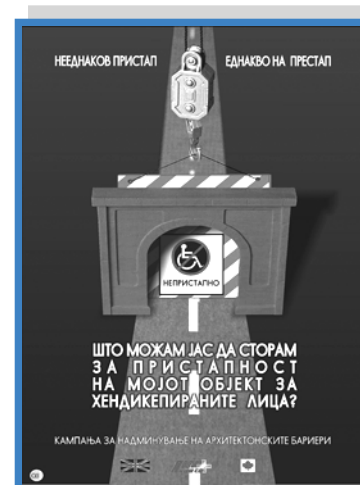
U jugoistočnoj Evropi, premda su standardi pristupačnosti uključeni u zakonodavstvo, standardi se retko sprovode u praksi i mnogi akteri čak i ne znaju da oni postoje. Praćenje i sprovođenje se ne dešava u dovoljnoj meri u praksi čime se olakšava kultura nepridržavanja standarda. Antidiskriminatorno zakonodavstvo o invalidnosti je takođe potrebno u regionu. Postoje neki znakovi promena; nedavno je u Srbiji usvojen jedan antidiskriminatorni zakon, a o jednom sveobuhvatnom zakonu o pravima osoba sa invaliditetom se trenutno raspravlja u makedonskoj vladi. Međutim, postoje mnoge dobre prakse u smislu političkih promena koje se odvijaju, a koje mahom iniciraju i predvode OOSI.

3.1 Podizanje nivoa svesti

Mora se preduzeti široko rasprostranjena kampanja podizanja nivoa svesti o pitanjima pristupačnosti, koja će za cilj imati aktere odgovorne za sagrađenu sredinu, kao i opštu populaciju. Podrška javnosti je veoma efikasno oruđe za pritiskanje vlade da preduzme odgovarajuće promene. Brojni su primeri uspešnih kampanja za podizanje nivoa svesti o pitanjima pristupačnosti. Zapravo, pokret osoba sa invaliditetom, uopšteno posmatrano, je veoma snažan u oblasti kampanja zagovaranja pristupačnosti.

Dobra praksa u Makedoniji

Polio Plus iz Skoplja je sproveo uspešnu kampanju podizanja nivoa svesti pod nazivom “Nejednako postupanje je isto što i ilegalno postupanje” u kojoj su postavili invalidska kolica ispred Pravnog fakulteta, Centra za zapošljavanje i Centra za socijalnu zaštitu budući da je reč o nepristupačnim javnim zgradama. Pored toga, Polio Plus je u saradnji sa lokalnim OOSI organizovao demonstracije širom zemlje ispred nepristupačnih javnih zgrada što je sve bilo praćeno medijskom kampanjom podizanja nivoa svesti. Nakon izvođenja demonstracija, Polio Plus je postavljao nalepnice koje su pokazivale da li je zgrada pristupačna ili ne, na radnje, preduzeća i javne zgrade, i sarađivao direktno sa onima koji su pokazali snažno interesovanje da svoj objekat učine pristupačnim tako što su im obezbedili smernice za

Poster kampanje u Makedoniji

instaliranje rampi. Sveukupno je sagrađeno 55 rampi kao direktan rezultat protesta. Trenutno je još 30 rampi u izgradnji a u izgledu je i dodatnih 40 koje bi trebalo postaviti u bliskoj budućnosti.

Podizanje nivoa svesti u malo razmeri: malo ali vidljivo

“Ovo je i moj grad”, naslov je projekta koji je sproveo Udruženje paraplegičara Nišavskog okruga, Niš, a finansirao Share-SEE, sa ciljem podizanja nivoa svesti o pitanjima invalidnosti sa naglaskom na uklanjanju arhitektonskih barijera. Projekat je trajao pet meseci i počeo je sa ispitivanjem 100 ljudi o opštim stavovima o pristupačnosti u Nišu. Većina ispitanika nije jasno razumela šta tačno znači pristupačnost, ali većina je imala osećaj da grad nije pristupačan za osobe sa invaliditetom. Udruženje je organizovalo javnu raspravu o Univerzalnom planiranju na Arhitektonskom fakultetu, kojom je predsedavao saobraćajni inženjer sa ekspertizom u oblasti pristupačnosti. Organizacija je takođe planirala košarkašku utakmicu sa sportistima u invalidskim kolicima na glavnom gradskom trgu, koju je posetilo stotine ljudi, uključujući i neke visoke političke zvaničnike iz Niša, što je sve bilo od suštinske važnosti za vidljivost ovog projekta. Kampanja je takođe bila dobro medijski praćena, naročito košarkaška utakmica u invalidskim kolicima, o kojoj su pisale novine i koja je u vidu priloga emitovana na televiziji. Sa ograničenim resursima Udruženje paraplegičara je postiglo da invalidska pitanja postanu vidljiva u zajednici. Kao rezultat kampanje, iniciran je dijalog sa lokalnim vlastima što je važno za napredovanje dugoročnih promena.

U Doboju, u Republici Srpskoj, Udruženje Doboj Jug, sproveo je kampanju za podizanje nivoa svesti o pristupačnosti 2003. godine koju je podržao Share-SEE, a u saradnji sa lokalnim vlastima i Ministarstvom za urbano planiranje i ekologiju. U okviru kampanje održano je 5 edukativnih seminara u pet regiona koji su okupili 233 učesnika iz 53 opštine. Udruženje je pripremlilo razne promotivne materijale kao što je priručnik s tehničkim rešenjima za pristupačnost sa arhitektonskim smernicama. Takođe su napravili i televizijski spot pod nazivom “Gradimo Sreću” o važnosti pristupačne sredine, koji se emitovao dva puta dnevno tokom 21 dan. Kao rezultat kampanje za podizanje nivoa svesti, lokalne vlasti su se složile da sarađuju sa OOSI kako bi se osiguralo sprovođenje standarda pristupačnosti unutar zakonodavstva o urbanom planiranju i gradnji. Kao što će biti prikazano u odeljku koji sledi, ova inicijativa je senzibilisala lokalne vlasti popločavajući put za dalje reforme zakonodavstva u oblastima pristupačnosti sagrađene sredine.

3.2 Zakonski okvir

Neophodan je snažan zakonski okvir da sruši barijere i natera na promene u sredini, koji će propratiti razvoj neprekidivog lanca kretanja. Okvir bi trebalo da obuhvata sledeće zakonske alatke:

- Sveobuhvatni antidiskriminatorni zakon o invalidnosti
- Standarde pristupačnosti koji treba da budu uključeni u pojedine zakone o gradnji i planiranju, javnom prevozu i javnoj informaciji sa mehanizmima primenjivanja
- Kriterijume pristupačnosti obuhvaćene zakonodavstvom o javnoj nabavci

Za sada, Srbija je jedina zemlja u regionu koja je usvojila antidiskriminatorni zakon o invalidnosti, a to se dogodilo tek sredinom aprila ove godine. Standardi pristupačnosti u najvećoj meri postoje u specifičnim zakonima o gradnji i planiranju, ali oni su ili zastareli ili nejasni i retko se primenjuju. Konačno, kriterijumi pristupačnosti nisu uključeni u zakone o javnoj nabavci ni u jednoj zemlji u regionu.

Ostvarivanje promena u zakonodavstvu

U Doboju, u Republici Srpskoj, usvojen je novi propis 2004. godine pod nazivom “regulisanje uslova planiranja i gradnje bez barijera za mobilnost dece i osoba sa smanjenom fizičkom mobilnošću”, koji je uradila grupa OOSI u saradnji sa opštinskim organima. Prema ovom novom propisu, svi novi objekti za stanovanje moraju biti pristupačni; ne samo ulazi i zajednički prostori, već takođe i stanovi na prvom spratu moraju biti pristupačni za osobe sa invaliditetom. Do sada je pet zgrada u Doboju sagrađeno u skladu sa ovim standardima.

Damjan Tatić, pravni stručnjak za pitanja invalidnosti i ljudska prava, član CIL Srbije i zagovarač u pokretu osoba sa invaliditetom, objašnjava kako posmatrati pristupačnosti iz perspektive zakona. On takođe objašnjava najbolju praksu u promeni Zakona o gradnji i planiranju u Srbiji.

POGLED NA NEPREKIDIVI LANAC KRETANJA IZ ZAKONSKE PERSPEKTIVE

Intervju sa Damjanom Tatićem, Beograd, Srbija i Crna Gora

Kako bi fizička sredina postala pristupačna, standardi pristupačnosti u zakonima i mesnim propisima moraju se sprovesti u praksi. U Srbiji i Crnoj Gori, zakon o gradnji i planiranju obuhvata standarde pristupačnosti ali se oni retko sprovode. U Srbiji, zakon o gradnji i planiranju, dopunjen i izmenjen 2003. godine, jednostavno navodi da tehnički standardi moraju biti sprovedeni bez specificiranja o kojim standardima je reč. Jedino se u mesnim propisima pominju standardi pristupačnosti. Iz njih se zakon može tumačiti tako da tehnički standardi obuhvataju standarde pristupačnosti, ali to često nije slučaj u praksi, jer se standardi ili ne sprovode uopšte, ili se to čini na neadekvatan način (na primer, rampa koja je sagrađena ali je previše strma), što je još gore jer su sredstva uzaludno potrošena a pristupačnost nije realizovana.

Kako bi se osiguralo sprovođenje standarda pristupačnosti, zakonodavstvo koje se odnosi na gradnju i planiranje mora eksplicitno da navede da su standardi pristupačnosti obavezni. U Srbiji je nedavno izmenjen i dopunjen zakon o gradnji i planiranju u skladu sa prethodno rečenim, tako da sada navodi da će dizajneri, arhitekte, investitori i graditelji koji ne primene ove standarde u

planiranju i gradnji novih objekata javne namene biti podvrgnuti ekonomskim sankcijama.

Ovaj amandman je inicirao Odsek za osobe sa invaliditetom u Ministarstvu za rad, zapošljavanje i socijalna pitanja u saradnji sa OOSI i uz konsultacije sa Ministarstvom za kapitalne investicije. Isprva ovaj amandman nije bio prihvaćen, ali nakon što su udruženim snagama lobirali OOSI, Odsek za osobe sa invaliditetom i Udruženje za urbano planiranje, amandman je prihvatio Parlamentarni komitet pa je i usvojen prošlog meseca. Sada kada je amandman usvojen, moraće da se implementira u saradnji OOSI i kompetentnih aktera, a OOSI bi trebalo da rade sa kompetentnim državnim organima za praćenje i posmatranje ali i da procenjuju proces implementacije.

Drugi način da se osigura primenjivanje standarda pristupačnosti u praksi je putem podizanja nivoa svesti. Velika je potreba za saradnjom sa stručnjacima i lokalnim vlastima odgovornim za sagrađenu sredinu, kako bi oni postali svesni standarda pristupačnosti i kako da ih primene u praksi. U vezi sa tim, aktivnosti podizanja nivoa svesti trebalo bi da obuhvataju kampanje za uključivanje standarda pristupačnosti u nastavne programe na univerzitetima, kao i prilikom polaganja stručnih državnih ispita. Univerziteti u Sarajevu, Beogradu i Novom Sadu počeli su neformalno da uključuju Univerzalno planiranje i pristupačnost u svoja predavanja, a jedino je u Novom Sadu ovo postalo sastavni deo formalnog nastavnog plana.

Međutim, uprkos svim pozitivnim promenama u zakonodavstvu, one neće značiti ništa ukoliko ne budu primenjivane u praksi na lokalnom nivou, i to tako da lokalni urbani planovi, lokalne građevinske dozvole i lokalni razvojni planovi moraju da primenjuju standarde pristupačnosti. Jedan od glavnih razloga što se standardi pristupačnosti ne primenjuju je nedostatak svesti o tom pitanju kod lokalnih vlasti. Lokalni akteri, kao što su građevinski inspektori i oni koji izdaju građevinske dozvole, moraće da prođu obuku iz oblasti standarda pristupačnosti i kako da prate poštovanje zakona. Stoga zaključujemo da postoji velika potreba da se radi sa lokalnim vlastima kako bi se podigao nivo svesti o pitanjima vezanim za standarde pristupačnosti. OOSI u Srbiji trenutno pokušavaju da privole Ministarstvo za kapitalne investicije da prosledi pismo lokalnim vlastima o primenjivanju standarda pristupačnosti u saradnji sa OOSI.

Koja je uloga javne nabavke u stvaranju pristupačnog prevoza?

Zakonodavstvo o javnom prevozu u regionu je vrlo uopšteno pa ga je stoga teško izmeniti ili dopuniti. Međutim, standardi pristupačnosti u javnom prevozu mogu se uvesti putem propisa o javnoj nabavci. Zakon o javnoj nabavci može biti vrlo efikasan pri stvaranju široko rasprostranjenih promena u javnom prevozu zato što osigurava da sva novo-nabavljena prevozna sredstva budu pristupačna. Standardi pristupačnosti u zakonu o javnoj nabavci takođe mogu da imaju ulogu podrške u pravcu stvaranja sredine bez barijera, tako što će osigurati da se ovi standardi zadovoljavaju prilikom nacрта i izgradnje¹⁰.

Kako antidiskriminatorno zakonodavstvo može izmeniti okruženje?

Antidiskriminatorno zakonodavstvo o invalidnosti ima moć da nametne promene u sagrađenoj sredini, time što implicira da nepristupačan prostor javne namene jeste oblik diskriminacije. U antidiskriminatornom zakonodavstvu Srbije, navodi se da zgrade javne namene i službe moraju da obezbede pristup osobama sa invaliditetom. Takođe stipulira da ukoliko se osobi sa invaliditetom odbije pristup javnom prevozu to predstavlja akt diskriminacije.

Antidiskriminacija je od važnosti i iz jednog drugog razloga; ona može da ohrabri novi način razmišljanja o invalidnosti i važnosti sredine bez barijera. U antidiskriminatornim zakonima, jasno se navodi da ukoliko postojeća sredina nije pristupačna, sve nove zgrade moraju to biti, i da krajnji rokovi i resursi moraju biti usmereni ka adaptiranju postojeće sagrađene sredine. Moć primera je ključna uz usvajanje antidiskriminacije, objašnjava Tatić. Stvarna promene će se desiti kada se akter sankcioniše za nepoštovanje zakona.

Kakvu će ulogu imati Konvencija o pravima i dostojanstvu osoba sa invaliditetom Ujedinjenih Nacija u stvaranju pristupačne sredine?

Konvencija će uticati na pristupačnost sredine na dva načina: zakonski, država koja potpiše i ratifikuje konvenciju imaće pravnu obavezu da sprovodi standarde pristupačnosti ali sada na međunarodnom nivou. Pošto je pristupačnost jedan od ključnih elemenata konvencije, prirodno je da bi trebao da bude jedan od suštinskih pitanja u procesu praćenja i posmatranja. Stoga, svaki izveštaj o implementaciji konvencije moraće da se bavi pitanjem pristupačnosti čime se povećava pritisak na države da stvaraju sredinu oslobođenu od barijera.

Kao drugo, konvencija će doneti ogroman potencijal u oblasti podizanja nivoa svesti o pitanjima invalidnosti uopšteno. Izjava će imati veliku snagu kada se kompetentnom donosiocu odluka ili ustanovi bude moglo reći da je pristupačnost sada međunarodna obaveza. Ukoliko neka zemlja bude imala malo ili nimalo pristupačnosti, to će se loše odraziti na međunarodnom nivou.

Savlađivanje postojećih barijera uz pomoć personalnog asistenta

¹⁰ Savet arhitekata Evrope, CEMR, CO.IN, CEN, Eurocities, FIEC, EDF, EIDD, ELA, AGE, Info-Handicap, Neumannconsult, ProASolutions, grad Gdynia, "Dobre namere nisu dovoljne: priručnik za implementaciju najboljih praksi u oblasti pristupačnosti i javne nabavke", Graditi-za-svakoga Priručnik, (Brisel: EU Komisija, 2006.): 8.

3.3 Sprovođenje

Kako bi zakonodavstvo bilo efikasno ono mora da bude sprovedeno u praksi. Alatkne potrebne za implementaciju obuhvataju: odgovorna tela, konsultacije sa korisnicima, mehanizme primenjivanja, dodeljen budžet i realističan vremenski plan za implementaciju i praćenje i posmatranje ishoda. Kada se donese zakon, vrlo retko je praćen odgovarajućim mehanizmom primenjivanja i malo je odgovornosti za nepoštovanje propisa od strane odgovornih tela. Uopšteno govoreći, praćenje i posmatranje se formalno ne odvija kako bi se procenila implementacija zakona i propisa. Primera radi, u Bosni i Hercegovini, Suad Zahirović, predsednik IC Lotos-a objašnjava da u principu, unutar sagrađene sredine u Tuzli, na primer, ne postoji grupa ili komisija za praćenje implementacije zakonodavstva o gradnji i planiranju.

Ključna stvar u sprovođenju jeste učešće svih aktera, uključujući i osobe sa invaliditetom i njihove predstavnike.

Važnost lokalnog participatornog planiranja pristupačnosti

Lokalno planiranje pristupačnosti je važan proces za sprovođenje neophodnih promena u sredini koje olakšavaju slobodno kretanje osoba sa invaliditetom. Lokalno planiranje pristupačnosti obuhvata različite aktere uključujući i OOSI i lokalne vlasti prilikom analiziranja sredine, ali i autoputa i javnog prevoza, kako bi se videlo gde su potrebne promene. Kada se ovo završi, u saradnji se može napraviti nacrt lokalnog plana akcije kao i plan implementacije sa budžetom koji je prema tome namenski dodeljen.

Ovakva vrsta lokalnog participatornog planiranja je važna za sprovođenje pristupačne sredine u praksi zato što angažovanje OOSI i osoba sa invaliditetom može pomoći prilikom senzitivisanja lokalnih vlasti i ujedno osigurati da se preduzeti koraci za izgradnju pristupačne sredine zaista poklapaju sa potrebama osoba sa invaliditetom (na primer, rampe su odgovarajuće i ograde na stepeništu su na pravoj visini). Što je proces više participatoran, to će više svi akteri razumeti kako da implementiraju karike neprekidivog lanca kretanja za buduće razvojne aktivnosti zajednice. Ovo je ključno pitanje u regionu, naročito kada se razvojni programi sprovode u lokalnim zajednicama u okviru pristupanja EU. Jasno je da je izgradnja partnerstva između OOSI i lokalnih vlasti potrebna u regionu.

Ono što je takođe potrebno u regionu je nadzorna sila građanskog društva koja prati implementaciju standarda pristupačnosti u postojećem zakonodavstvu. OOSI zajedno sa građanskim društvom moraju da prate i posmatraju sve nove objekte kako bi osigurali da se standardi pristupačnosti primenjuju, ali i da obavestavaju vlasti i javnost kada se to ne dešava. U stvari, u zemljama gde je napravljen značajan napredak u razvijanju pristupačne sredine, bilo je energičnog zagovaranja samih OOSI. U zemljama gde OOSI imaju ulogu i zagovarača i nadzorne sile („psa čuvara“), imali su izuzetnog uspeha u unošenju promena u sredinu¹¹.

SOIH Hrvatska pruža zanimljiv primer praćenja i posmatranja pristupačnosti

SOIH udruženje u Hrvatskoj napravilo je vodič kroz grad Zagreb kako bi procenili pristupačnost javnih zgrada. U vodiču se koriste piktogrami za klasifikaciju objekata prema stepenu pristupačnosti i to kao potpuno, delimično ili nepristupačno.

Kada su bili završeni, ovi vodiči nisu samo bili od koristi za osobe sa invaliditetom kada je reč o samostalnom turizmu, već su korišćeni i kao alatka zagovaranja kojom se izvodila neka vrsta nadzorne uloge („psa čuvara“). U svakom gradu gde je štampan ovaj vodič, lokalne OOSI su organizovale javnu prezentaciju kako bi razmotrile situaciju pristupačnosti sa lokalnim vlastima, administracijom i lokalnim medijima. Uz pomoć vodiča, pokazali su šta bi trebalo da se modifikuje i integriše u nacionalne i lokalne strategije za pristupačnost. OOSI su koristile vodič za lobiranje lokalnih vlasti da namene sredstva/resurse za pravljenje pristupačnih prostora javne namene i u 2005, uspeali su da dobiju 200,000 evra od vlade za uklanjanje arhitektonskih barijera.

DRŽAVNA SREDSTVA I PRISTUPAČNOST ZA SVE

Intervju sa Karlotom Besoci (Carlotta Besozzi), direktorkom Evropskog foruma osoba sa invaliditetom (EDF)

Kako javna nabavka utiče na pristupačnost sagrađene sredine?

Državne vlasti bi trebalo da osiguraju da celokupna infrastruktura i službe raspoložive za opštu javnost budu pristupačne za svakoga, uključujući i osobe sa invaliditetom. Ako se interesi pristupačnosti za osobe sa invaliditetom ne uzimaju u obzir od samog početka, kasnije mogu zahtevati velike troškove. Međutim, u većini slučajeva, kada se planiraju tokom razvoja projekta njihov uticaj može biti veliki.

Državne vlasti imaju odgovornost kroz javne nabavke za nabavljanje robe, usluga i javnih radova. Lokalne i regionalne vlasti, kao i komunalne uslužne delatnosti, redovno kupuju javne radove kao što su poboljšanja urbane sredine, nova infrastruktura javnog prevoza, izgradnja novih zgrada, službe kao što su isporuka gotovih jela ili čišćenje; i robu kao što su kompjuteri, kancelarijska oprema ili vozila javnog prevoza. Ovo su sve aktivnosti koje imaju uticaj na svakodnevni život osoba sa invaliditetom i koje mogu da naprave dramatične promene u njihovim mogućnostima da pristupe obrazovanju, zapošljavanju, kulturi i opštem učešću u društvu.

Povrh toga, javne nabavke se finansiraju kroz poreze koje plaća zajednica, gde takođe spadaju osobe sa invaliditetom i njihove porodice. Stoga nije prihvatljivo da državni novac ne bude usklađen sa opštim javnim dobrom; isto tako državni novac ne bi trebalo da bude investirani u robe i usluge koje ometaju ljudima učešće u zajednici. Stoga, državne vlasti imaju moćnu alatku

¹¹ Izvor: Venter, Rickert, Maunder, "Od osnovnih prava do potpune pristupačnosti: Elementi postojeće prakse u pristupačnosti u zemljama u razvoju", 2002. str. 3.

na raspolaganju za borbu protiv diskriminacije sa kojom se suočavaju osobe sa invaliditetom. Čak i ako u nekim slučajevima elementi pristupačnosti mogu podrazumevati veće troškove oni će, dugoročno posmatrano, smanjiti druge troškove, kao na primer troškove specijalnih službi i servisa ili beneficije pri zapošljavanju.

Kako nove direktive javnih nabavki EU uvode standarde pristupačnosti?

Propisi javnih nabavki su deo nadležnosti Evropske Unije jer se odnose na funkcionisanje internog tržišta. Usvajene su dve nove direktive Evropske Unije u 2004. godini i tek treba da budu ugrađene u nacionalno zakonodavstvo u većini zemalja. Ovi novi propisi obuhvataju jedan broj mera koje se odnose na osobe sa invaliditetom zato što se mogu uključiti socijalni interesi i interesi pristupačnosti u različite faze direktiva za javnu nabavku.

Kada se pravi nacrt tendera, državne vlasti moraju da identifikuju jedan određeni broj karakteristika koji dati proizvod, rad ili usluga moraju da zadovolje. Pravila i ocr ovih karakteristika naznačeni su u tehničkoj specifikaciji tendera. EU direktive se posebno odnose prema tehničkoj specifikaciji koja se odnosi na pristupačnost za osobe sa invaliditetom i zahtevima koje postavlja Dizajn-za-svakoga. Ovi uslovi se moraju uspostaviti u javnom pozivu. Preduzeća koja ne poštuju socijalno zakonodavstvo (kao što je to, na primer, nediskriminatorno zakonodavstvo) mogu biti isključena iz tenderske procedure.

Socijalni interesi kao što je pristupačnost (izvan zakonodavnih zahteva) mogu se uzeti u obzir u završnom odabiru javnog poziva. U praksi, državne vlasti mogu da odluče da uključe pristupačnost kao jedan od kriterijuma za odabiranje, i da to navedu u javnom pozivu, te da isti bude primenjen za finalno procenjivanje ponuđača, pored cene i isplativosti ili drugih glavnih tehničkih aspekata ponude.

Kakav je bio proces za usvajanje ovih direktiva, i da li postoje naučene lekcije iz ovog iskustva koje se mogu preneti dalje preko zastupnika koji lobiraju za usvajanje sličnih standarda?

Evropski invalidski forum (EDF) je počeo da radi na ovom problemu čim je Evropska Komisija dala na razmatranje nacrt predloga zakona 2000. godine, i uspeo je da utiče na donosiocje odluka: Evropski Parlament i Savet Evropske Unije, koji obuhvata predstavnike država članica.

EDF je brzo shvatio da je važno sarađivati sa širokim krugom partnera koji su imali slične interese kako bi se postigao uspeh. Osobito je EDF bio član koalicije koja je okupljala vodeće ekološke organizacije kao Greenpeace i World Wildlife Foundation, evropske radničke sindikate, glavne socijalne NVO kao što je Oxfam, organizacije slobodne trgovine. U stvari, EDF se suočio sa sličnim preprekama kada je reč o uključivanju zahteva pristupačnosti sa kojima se suočavaju i ekološke organizacije. Ovaj savez je bio od presudne važnosti u smislu političkog uticaja i deljenja informacija. Istovremeno EDF je stalno održavao visoki profil invalidskih pitanja, koja su uvek bila na dnevnom redu prilikom diskusija.

Verovatno najveća greška koju je EDF napravio bila je ta što je se uključio tek kada je nacrt već bio predstavljen. Ekološke organizacije su bile u poziciji da postignu mnogo više, jer su dosledno lobirale dok je trajala sama izrada nacrta.

Da li su ove direktive napravile bilo kakav uticaj na pristupačnost sredine do sada, i ako jesu, na koji način?

Samo jedan manji broj država članica EU je izmenio zakonodavstvo i ugradio direktive u svoje nacionalne zakone. Premda je krajnji rok bio krajem februara 2006, procena implementiranja zakona još uvek nije urađena. Stoga je isuviše rano da se proceni uticaj. Takođe je važno da nacionalne organizacije vrše pomno posmatranje i praćenje ovog pitanja u saradnji sa svojim ministarstvima za finansije, kako bi se osiguralo da su invalidska pitanja obuhvaćena.

EDF takođe učestvuje u jednom evropskom projektu koji promovise nacionalna federacija osoba sa invaliditetom iz Luksemburga o definisanju zahteva pristupačnosti za javne radove u oblasti gradnje nazvanim 'Graditi-za-svakoga'. Ovaj projekat se razvija u partnerstvu sa građevinskom industrijom, arhitektama i evropskom mrežom gradova i opština. Nadamo se da će ovo doprineti da se postigne viši stepen svesti o potrebi i načinima kako da se obradi pitanje pristupačnosti u oblasti javne nabavke. Više informacija možete pronaći na www.build-for-all.net.

JAVNA NABAVKA IZ UGLA ZAGOVARANJA :

Intervju sa Eržbet Sološi (Erzebet Szollosi), Nacionalna federacija udruženja osoba sa invaliditetom (MEOSZ), Mađarska

Za šta je neophodno da OOSI i građansko društvo lobiraju u oblasti javnih nabavki?

Od ključne je važnosti da tehnička specifikacija za javni poziv sadrži kriterijume Dizajna-za-svakoga. Naglašavanjem principa "Dizajna-za-svakoga" u javnoj nabavci, zajednica osoba sa invaliditetom se nada da će izbeći nepotrebne javne troškove za arhitektonska rešenja ili planiranja koja se odnose na osobe bez invaliditeta, i izdvojiti posebna rešenja za osobe sa invaliditetom. Osobe sa invaliditetom ne žele privilegiju da ulaze na posebne ulaze i da koriste posebnu opremu kada sredina može da bude osmišljena tako da svako može da je koristi.

Da li je Mađarska počela da usvaja slične direktive u javnoj nabavci kao što su ovi u Evropskoj Uniji?

Mađarski pokret osoba sa invaliditetom je aktivno lobirao da se uključe kriterijumi Dizajna-za-svakoga prilikom dodeljivanja javnih ugovora, i postigao je sledeće rezultate:

Mađarski dekret 2003/CXXIX (dopunjen) o javnoj nabavci već sadrži preporuku kojom se zahteva da roba, usluge i javni radovi zadovoljavaju potrebe osoba sa invaliditetom. U dopunjenom zakonu, definicija 'tehničke specifikacije javne nabavke' navodi se da roba, javni radovi ili usluge moraju da olakšaju jednak pristup osobama sa invaliditetom.

Zakon navodi da prilikom sastavljanja javnog poziva državne vlasti moraju da daju tehničku specifikaciju za dati tender koja će biti definisana u skladu sa principom jednakog pristupa za osobe sa invaliditetom – gde je to relevantno. 'Gde je to relevantno', naravno, slabi ovu obavezu jer zahteva temeljno poznavanje potreba osoba sa invaliditetom kao i viđenje invalidnosti sa

stanovišta ljudskih prava. Stoga je veoma važno da se državne vlasti i njihovi zvaničnici koji sastavljaju javni poziv konsultuju sa organizacijama osoba sa invaliditetom prilikom definisanja tendera.

Ukoliko su državne vlasti sa kojima je sklopljen ugovor svesne te činjenice, javna nabavka mora da služi zajednici i da bude pristupačna svakom članu društva, onda i taj mali broj preporuka vezanih za invalidnost u mađarskom dekretu može da doprinese većoj inkluziji osoba sa invaliditetom. Međutim, ako postoji nedostatak čvrstog angažovanja državnih vlasti da se uspostavi istinska jednakost za građane, onda će upotreba propisa javne nabavke, od koje imaju koristi osobe sa invaliditetom, biti ugrožena.

3.4 Obuka iz oblasti Univerzalnog planiranja i standarda pristupačnosti

Jasno je da postoji nedostatak znanja o standardima pristupačnosti i gotovo nikakvo razumevanje koncepta Univerzalnog planiranja. Akteri odgovorni za sagrađenu sredinu u principu imaju malo senzibilnosti za pitanja invalidnosti, i često nisu svesni koncepta i principa pristupačnosti. Na arhitektonskim fakultetima i studijama dizajna i urbanog planiranja, ograničeni su kursevi iz oblasti pristupačnosti ili Univerzalnog planiranja. Kako nam objašnjava urbanistkinja iz Beograda, ona nikada nije učila o pristupačnosti ili Univerzalnom planiranju na fakultetu. Štaviše, standardi pristupačnosti koji postoje u zakonodavstvu su krajnje nejasni i slabo ilustrovani čime njihova primena postaje teška. Jedno od ključnih pitanja u jugoistočnoj Evropi je, prema tome, da se raširi informacija o Univerzalnom planiranju među akterima odgovornim za sagrađenu sredinu i da se uključi u nastavne planove na univerzitetском nivou.

Demonstracije za pristupačnost u Prištini

Inicijativa za promene

U Novom Sadu, Univerzalno planiranje i pristupačnost su uključeni u formalni nastavni plan rada na odseku za studije arhitekture na Fakultetu tehničkih nauka. Odsek za studije arhitekture je održao seminar o pristupačnosti u saradnji sa OOSI uključujući Udruženje studenata sa hendikepom (USH) Novog Sada, koji su pohađali nekoliko predavanja kako bi diskutovali o arhitektonskim barijerama sa kojima se suočavaju. Kada su govorili predstavnici USH o ovim pitanjima, to je dovelo do podizanja nivoa svesti različitih profesora i inspirisalo ih da pitanja pristupačnosti uključe u nastavni plan. 2006. godine je formalno predstavljen kurs o dizajniranju prostora za osobe sa invaliditetom na odsjeku za studije arhitekture. Cilj kursa je da pokaže različiti broj barijera sa kojima se osobe sa invaliditetom susreću svakodnevno u sagrađenoj sredini, kao i rešenja kako da sredina postane potpuno pristupačna.

U intervjuu Suad Zahirović, direktor IC Lotos-a u Tuzli, u Bosni i Hercegovini, objašnjava važnost Univerzalnog planiranja za stvaranje stvarnih promena u sagrađenoj sredini i govori o njihovom iskustvu iz prve ruke o širenju ove informacije.

VAŽNOST UNIVERZALNOG PLANIRANJA

Suad Zahirović, Suad Zahirovic, predsednik Informacionog Centra Lotos, Tuzla, BiH

Šta je Univerzalno planiranje? Kakva je njegova važnost?

To je nova filozofija u organizovanju zajednice, sredine, usluga i informacija na takav način da celokupni dizajn omogućuje pristupačnost što je moguće većem broju ljudi (uključujući i osobe sa svim vrstama invalidnosti, stara lica, i ljude sa privremenim smetnjama u kretanju) bez ikakvih adaptacija. Ideja iza Univerzalnog planiranja je da svaki prostor, zgrada, proizvod, usluga kao i informacija budu dizajnirani na takav način da budu pristupačni, upotrebljivi, razumljivi i udobni za sve ljude. Princip nije da se prave razlike između ljudi bez i onih sa invaliditetom kada je dizajn u pitanju. Na ovaj način, Univerzalno planiranje ne zahteva dodatnu opremu, specijalne prostore i posebne usluge za neku određenu grupu ljudi, jer uzima u obzir različitost na samom početku procesa dizajniranja i planiranja. Ovo je nova i inovativna ideja razvijena u SAD i deo je rezolucije ResAP (2001)1 Saveta Evrope o uvođenju principa Univerzalnog planiranja u nastavne planove svih zanimanja koja se bave sagrađenom sredinom.

Univerzalno planiranje bi moglo da bude alatka za postavljanje standarda koja omogućuje da svi ljudi, uključujući i one sa invaliditetom, uđu u sagrađenu sredinu i pristupe službama, uslugama i informacijama. Takođe bi moglo da bude način za donosiocima odluka i lokalne vlasti odgovorne za sagrađenu sredinu, da nauče da stvaraju društva koja su prihvatljiva i pristupačna za većinu populacije bez investiranja dodatnih resursa u adaptacije. Za društva koja su dosegla izvestan stepen inkluzije, Univerzalno planiranje bi moglo da bude način da ovakve vrednosti postanu još održivije.

Univerzalno planiranje je pitanje ljudskih prava: ono omogućuje različitim ljudima različitih sposobnosti da ostvare svoja prava bez ikakve segregacije izazvane barijerama u sagrađenoj sredini. Za jugoistočnu Evropu, region u tranziciji, Univerzalno planiranje je naročito važno s obzirom na rekonstrukciju gradova i zajednica koja je u toku, i brojnih razvojnih programa koji se odvijaju u okviru procesa pridruživanja EU. Sada je prilika da se uvedu principi Univerzalnog planiranja u razvojne agende kako bi se sprečilo da novi prostori budu sagrađeni na nepristupačan način.

Zašto je to pitanje toliko izazov u smislu implementacije?

Formalno govoreći, ima dobrih zakona i mesnih propisa ali zbog visokog stepena korupcije u oblasti građevinarstva oni se retko primenjuju. Korupcija rezultira neprobojnim vezama između ustanova i drugih stranaka uključenih u gradnju i planiranje (drugim rečima, investitori, građevinska preduzeća itd...) i ne postoji mogućnost pritiska na ove grupe da primenjuju Univerzalno planiranje. Dugoročni neuspeh je taj da ideja Univerzalnog planiranja nije uključena u dovoljnoj meri u nastavne planove na

fakultetima i univerzitetima. U BiH na primer, studenti arhitektonskog fakulteta uče o Univerzalnom planiranju i pristupačnosti tek na posle diplomskim studijama. U srednjim školama za industrijski dizajn, Univerzalno planiranje se predaje samo ako je profesor lično zainteresovan za temu, ali ne postoji zvanični nastavni plan na datu temu.

Kako ste proširili principe Univerzalnog planiranja u Bosni?

IC Lotos je sprovodio projekat koji je finansirao Kanadski urbani institut (Canadian Urban Institute) preko CIDA –e, sa ciljem da se pomogne lokalnim zajednicama da uspostave standarde za urbane planove. Cilj projekta bio je da se rašire principi Univerzalnog planiranja širom lokalnih zajednica u BiH. Oni su preveli principe Univerzalnog planiranja na bosanski zajedno sa zbirkom dobrih praksi iz različitih oblasti kao što su prevoz, stambena izgradnja, oruđa/alatke, i informacije. Takođe su preveli i ResAP (2001)¹ Saveta Evrope i pripremili letke o Univerzalnom planiranju i ljudskim pravima.

Nakon objavljivanja ovog materijala, organizovali su trodnevni seminar za različite aktere uključujući: arhitekte, građevinska preduzeća, graditelje, univerzitete, Arhitektonski fakultet, Fakultet industrijskog dizajna, tuzlanske opštine i lokalne organe odgovorne za izdavanje građevinskih dozvola, kao i NVO i OOSI iz regiona. Koristili su seminar da promovišu ideju Univerzalnog planiranja pokazujući kako može da se upotrebi u različitim oblastima kao što je sagrađena sredina, usluge, informacije i dizajn. Nakon seminara, IC Lotos je dalje distribuirao materijal ključnim akterima širom regiona.

Šta je potrebno za konkretne promene u sagrađenoj sredini?

Univerzalno planiranje mora da bude prihvaćeno kao standard za gradnju i planiranje. Postoje tri komponente da bi se to postiglo:

1. Snažan pravni okvir sa dobro sagrađenim sistemom za praćenje i posmatranje i mehanizmima primenjivanja i antidiskriminatorno zakonodavstvo. U regionu postoji snažna potreba za dobrim zagovaračima i nadziračima koji bi pratili implementaciju.
2. Principi Univerzalnog planiranja moraju da postanu deo nastavnog plana u obrazovnom sistemu.
3. Potrebno je podizanje nivoa svesti kako bi se promovisala ideja Univerzalnog planiranja unutar zajednice.

Koje su prilike za promene u regionu?

Kako se zemlje u regionu pripremaju za pridruživanje EU, postoji nekoliko EU direktiva o pristupačnosti koje se mogu upotrebiti kao dobra alatka za lobiranje države da usvoji slične standarde. EU direktive o pristupu telekomunikacijama i informacijama, EU direktiva o autobusima sa spuštanim podovima i EU direktiva o liftovima, sve uvode standarde Univerzalnog planiranja ili Dizajna-za-svakoga u javnu nabavku robe. Ove direktive o javnoj nabavci su dobra alatka za podizanje nivoa svesti kod investitora o principima Univerzalnog planiranja. Istovremeno, ResAP (2001)¹ Saveta Evrope je dobar instrument za lobiranje univerziteta da uključe principe Univerzalnog planiranja ili Dizajna-za-svakoga u svoje nastavne planove.

Pored usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa EU standardima, ima mnogo međunarodnih aktera u regionu koji investiraju u razvoj gradova i varoši ali bez primenjivanja principa Univerzalnog planiranja u njihovim projektima. Na primer, u okviru jednog projekta za rekonstrukciju škola u BiH, mnoge škole koje su ponovo građene nisu pristupačne. Postoji stvarna prilika za zagovarače da lobiraju kod međunarodnih aktera da primene svoje domaće standarde o pristupačnosti i one o Univerzalnom planiranju u razvojne projekte.

Momenat za promene u jugoistočnoj Evropi

Postoje dobre inicijative koje se dešavaju širom regiona ali one moraju da se povećaju kako bi uticale na šire promene. Antidiskriminatorno zakonodavstvo o invalidnosti je upravo usvojeno u Srbiji, i mi se nadamo da će ovo obezbediti momenat i za druge zemlje u regionu da usvoje slične zakonske okvire. Politički trenutak je trenutno povoljan za promene u regionu. Sa procesom pristupanja EU i smanjenjem siromaštva na dnevnom redu u svim zemljama jugoistočne Evrope, vlade imaju mandat da sprovedu reforme unutar okvira decentralizacije. Na državnom nivou, mnoge zemlje su već usvojile ili su u procesu usvajanja

nacionalnih strategija o invalidnosti, i ministarstva pokazuju podršku za uvođenje evropskih standarda u nacionalno zakonodavstvo. Na lokalnom nivou, mnoge razvojne inicijative se sprovode pod okvirom pripremnih programa za pridruživanje Evropskoj Uniji, koji obuhvataju investicije u oblasti rekonstrukcije i gradnje i razvoj infrastrukture. Na evropskom nivou, organizacije osoba sa invaliditetom i njihovi saveznici, naročito EDF, zagovaraju priključivanje pitanja invalidnosti u Instrument za pomoć „pred-pristupanju“ EU (IPA)¹² koji se trenutno elaborira.

Postojeći trenutak za političke reforme i razvoj infrastrukture stvara jedinstvenu priliku za kreatora politike da implementiraju neprekidivi lanac kretanja. Uloga OOSI u lobiranju za ove političke promene je od izuzetne bitnosti. Pristupačnost kao ljudsko pravo mora biti na dnevnom redu svih donosilaca odluka i OOSI imaju veliku odgovornost da osiguraju da se to desi. Uloga OOSI i zagovarača je izuzetno značajna jer postoji potreba da oni učestvuju na svim stupnjevima razvojnog procesa kako bi zagovarali, sastajali se sa donosiocima odluka, konsultovali se, sprovodili i pratili uspostavljanje neprekidivog lanca kretanja u jugoistočnoj Evropi.

Korisnica kolica u pristupačnom javnom prevozu

¹² IPA je instrument za pojednostavljivanje svake pomoći unutar porcesa pred-pristupanja EU u jedan okvir za zemlje kandidate i potencijalne kandidate. IPA pokriva pet oblasti: Pomoć u tranziciji i izgradnja Institucija, Regionalnu i međudržavnu saradnju, Regionalni razvoj, razvoj ljudskih resursa, ruralni razvoj.

Međunarodna konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima i dostojanstvu osoba sa invaliditetom (nacrt radne verzije)

Član 9

Pristupačnost

1. Kako bi se omogućilo osobama sa invaliditetom da samostalno žive i da u potpunosti učestvuju u svim aspektima života, države će preduzeti odgovarajuće mere kako bi, na jednakoj osnovi kao i drugima, obezbedile osobama sa invaliditetom pristup fizičkoj sredini, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim objektima i uslugama namenjenim javnosti ili otvorenog tipa, kako u urbanoj tako i u ruralnoj sredini. Ove mere, koje će obuhvatati identifikaciju i eliminaciju prepreka i barijera u oblasti pristupačnosti, obuhvataće, inter alia:

(a) Zgrade, puteve, transport i druge objekte na zatvorenom i na otvorenom, uključujući škole, mesta stanovanja, medicinske ustanove i radna mesta;

(b) Informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući elektronske usluge i hitne službe/usluge.

2. Države će takođe preduzeti odgovarajuće mere da:

(a) Razvijaju, objavljuju i nadgledaju implementaciju minimuma standarda i smernica za pristupačnost objekata i usluga otvorenog tipa ili javne namene;

(b) Osiguraju da privatna lica/entiteti koji nude objekte i usluge otvorenog tipa ili javne namene, uzimaju u obzir sve aspekte pristupačnosti za osobe sa invaliditetom;

(c) Obezbede obuku za relevantne aktere o pitanjima pristupačnosti sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom;

(d) U zgradama i drugim objektima javne namene obezbede natpise na Brejovoj azbuci i u formulacijama koje je lako pročitati i razumeti;

(e) Obezbede oblike direktne „žive“ asistencije i posredništva, kao što su vodiči, čitaoci i profesionalni tumači znakovnog jezika, kako bi se olakšala pristupačnost zgradama i drugim objektima javne namene;

(f) Promovišu druge odgovarajuće mere pomoći i podrške osobama sa invaliditetom kako bi se osigurao njihov pristup informacijama;

(g) Promovišu pristup za osobe sa invaliditetom novim informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima, uključujući Internet;

(h) Promovišu dizajniranje, razvoj, proizvodnju i distribuciju pristupačne informacione – komunikacione tehnologije i sistema u ranom stupnju, tako da ove tehnologije i sistemi postanu pristupačni po minimalnom trošku.

Član 20

Personalna mobilnost

Države će preduzeti efikasne mere da osiguraju ličnu mobilnost najvećeg mogućeg stepena samostalnosti za osobe sa invaliditetom, što obuhvata:

(a) Olakšavanje personalne mobilnosti osoba sa invaliditetom na način, i u trenutku kada to njima odgovara, po pristupačnoj ceni;

(b) Olakšavanje pristupanja osoba sa invaliditetom kvalitetnim mobilnim pomagalima, ortopedskim i drugim pomagalima, pomoćnim tehnologijama i oblicima direktne „žive“ asistencije i posredništva, pri čemu isti treba da budu raspoloživi po pristupačnoj ceni;

(c) Obezbeđivanje obuke iz oblasti veština mobilnosti osobama sa invaliditetom i specijalizovanom osoblju koje radi sa osobama sa invaliditetom;

(d) Ohrabrivanje onih entiteta koji proizvode pomagala za olakšavanje mobilnosti, naprava i pomoćnih tehnologija, da uzmu u obzir sve aspekte mobilnosti za osobe sa invaliditetom.

Standardna pravila UN za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom

Pravilo 4

Službe za podršku

Države treba da obezbede razvoj i snabdevanje službi za podršku, uključujući pomagala za osobe sa invaliditetom, kako bi im pomogle da povećaju nivo svoje nezavisnosti u svakodnevnom životu i ostvare svoja prava. Države treba da, kao važne mere za pružanje jednakih mogućnosti, omoguće obezbeđenje pomagala i opreme, lične pomoći i usluga tumača, u zavisnosti od potreba osoba sa invaliditetom. Države treba da podrže razvoj, proizvodnju, distribuciju i servisiranje invalidskih pomagala i opreme, kao i širenje znanja o njima. Da bi se to postiglo, treba koristiti opšte raspoloživa tehnička znanja. U državama u kojima postoji industrija visoke tehnologije, treba je u potpunosti iskoristiti za poboljšanje standarda i efikasnosti invalidskih pomagala i opreme. Važno je stimulisati razvoj i proizvodnju jednostavnih i jeftinih pomagala, služeći se kad god je to moguće lokalnim materijalima i lokalnim pogonima za proizvodnju. I sama osoba sa invaliditetom mogla bi biti uključena u proizvodnju takvih pomagala. Države treba da priznaju da svim osobama sa invaliditetom kojima su pomagala potrebna, takva pomagala treba da budu dostupna, kao i finansijski pristupačna. To može značiti da bi invalidska pomagala i opremu trebalo obezbediti besplatno, ili po tako niskim cenama po kojima bi osobe sa invaliditetom ili njihove porodice mogli da ih kupe. U sklopu programa rehabilitacije za obezbeđenje pomagala i opreme, države bi trebale da razmotre posebne zahteve kada su u pitanju devojčice i dečaci sa invaliditetom, u pogledu dizajna, trajnosti i prilagođenosti pomagala i opreme starosnom uzrastu te dece. Države bi trebale da podrže razvoj i obezbeđenje programa lične pomoći i usluga tumačenja, naročito za lica sa teškim i/ili višestrukim oštećenjima. Takvi programi bi doprineli porastu nivoa učešća osoba sa invaliditetom u svakodnevnom životu u kući, na poslu, u školi i u slobodno vreme.

Pravilo 5

Pristupačnost

Države treba da priznaju opšti značaj pristupačnosti u procesu izjednačavanja mogućnosti koje se pružaju u svim sferama društva. Za osobu sa invaliditetom bilo koje vrste države bi trebale da: (a) uvedu akcione programe koji će im fizičku sredinu učiniti pristupačnom; i (b) preduzmu mere za obezbeđenje pristupa informacijama i komunikacijama.

Pristup fizičkoj sredini

Države treba da pokrenu preduzimanje mera za uklanjanje prepreka koje onemogućavaju učešće u fizičkoj sredini. Takve mere treba da podrazumevaju razvoj standarda i smernica, kao i da razmotre primenu zakona koji bi obezbedili pristupačnost raznim oblastima društva, kao što su stanovanje, zgrade, usluge javnog prevoza i ostale vrste prevoza, ulice i ostala spoljna sredina. Države treba da obezbede da arhitekti, građevinski inženjeri i ostali koji su profesionalno angažovani na projektovanju i izgradnji fizičke sredine, imaju pristup odgovarajućim informacijama o politici prema osobama sa invaliditetom i merama za obezbeđenje pristupačnosti. Zahtev za pristupačnost treba uključiti u projektne zadatke i izgradnju fizičke sredine od samog početka procesa projektovanja. Organizacije invalida treba da budu konsultovane prilikom razvoja standarda i normi za pristupačnost. One bi takođe trebale da budu uključene na lokalnom nivou, od početne faze planiranja kada se projektuje izgradnja javnih objekata, kako bi se obezbedila maksimalna pristupačnost.

Pristup informacijama i komunikacijama

Osobe sa invaliditetom i, ako je potrebno, njihove porodice i zastupnici treba da imaju potpuni pristup svim informacijama o dijagnozi, pravima i raspoloživim uslugama i programima, u svim fazama. Takve informacije treba da budu predstavljene u obliku pristupačnom za osobe sa invaliditetom. Države treba da razviju strategiju koja će informativne službe i dokumentaciju učiniti dostupnom raznim grupama osoba sa invaliditetom. Brajevo pismo, snimljene trake, velika štampana slova i ostale prikladne tehnologije treba koristiti kako bi se licima sa oštećenim vidom omogućio pristup pisanim informacijama i dokumentaciji. Na sličan način, odgovarajuće tehnologije treba koristiti da bi se licima sa oštećenim sluhom ili otežanim razumevanjem omogućio pristup verbalnim informacijama. Treba razmotriti upotrebu sporazumevanja znacima u obrazovanju gluve dece, u njihovim porodicama i zajednicama. Takođe treba obezbediti usluge tumačenja jezika znakova kako bi se olakšala komunikacija između gluvih lica i ostalih. Potrebno je takođe razmotriti potrebe ljudi koji imaju probleme sa komunikacijom. Države treba da podstiču sredstva javnog informisanja, naročito televiziju, radio, novine, da svoje usluge učine dostupnim. Države treba da obezbede da novi kompjuterizovani sistemi informisanja i usluga namenjeni opštoj populaciji budu u startu pristupačni ili prilagođeni tako da postanu pristupačni osobama sa invaliditetom. Organizacije invalida treba da budu konsultovane prilikom preduzimanja mera da bi se informativne službe učinile dostupnim.

Korisni linkovi:

[Univerzalno planiranje](http://www.design.ncsu.edu/cud/)

<http://www.design.ncsu.edu/cud/>

[Dizajn-za-svakoga](http://www.eca.lu/upload/History%20of%20Discrimination%20by%20Design.pdf)

<http://www.eca.lu/upload/History%20of%20Discrimination%20by%20Design.pdf>

[Evropski koncept pristupačnosti](http://www.eca.lu/)

<http://www.eca.lu/>

[Standardna Pravila UN](http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm)

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>

[Graditi-za-svakoga](http://www.build-for-all.net/)

<http://www.build-for-all.net/>

[EU Direktive za javnu nabavku](http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_134/l_13420040430en00010113.pdf)

http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_134/l_13420040430en00010113.pdf

http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_134/l_13420040430en01140240.pdf

[Odgovorna nabavka](http://www.eurocities.org/carpe-net/index.html)

<http://www.eurocities.org/carpe-net/index.html>

[2010: Evropa pristupačna za svakoga](http://europa.eu.int/comm/employment_social/index/final_report_ega_en.pdf)

http://europa.eu.int/comm/employment_social/index/final_report_ega_en.pdf

[Dizajniranje za 21. vek](http://www.designfor21st.org/pg.cfm?nid=1&l=en)

<http://www.designfor21st.org/pg.cfm?nid=1&l=en>

[Rezolucija EU o Univerzalnom planiranju u nastavnim planovima](http://www.designfor21st.org/pg.cfm?nid=1&l=en)

<http://www.designfor21st.org/pg.cfm?nid=1&l=en>

[EU Direktiva za liftove](http://europa.eu.int/comm/enterprise/mechan_equipment/lifts/welcdir.htm)

http://europa.eu.int/comm/enterprise/mechan_equipment/lifts/welcdir.htm

[EU Direktiva o autobusima i putničkim vagonima](http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//NONGML+REPORT+A5-2001-0312+0+DOC+PDF+V0//EN&L=EN&LEVEL=0&NAV=S&LSTDOC=Y)

<http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//NONGML+REPORT+A5-2001-0312+0+DOC+PDF+V0//EN&L=EN&LEVEL=0&NAV=S&LSTDOC=Y>

[Ad Hoc Komitet o sveobuhvatnoj i integralnoj Međunarodnoj konvenciji o zaštiti i promovisanju prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom](http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/adhoccom.htm)

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/adhoccom.htm>

Direktorijum dobrih praksi iz ovog broja:

SOIH – Savez organizacija invalida Hrvatske

Savska 3
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: soih@zg.t-com.hr
<http://www.soih.hr/>

MEOSZ - Nacionalna federacija udruženja

osoba sa invaliditetom, Mađarska

76 San Marco Str.
1032 Budapest
Hungary
e-mail: meosz@axelero.hu
<http://www.meosz.hu/>

Evropski forum osoba sa invaliditetom

Rue du Commerce 39-41
B-1000 Brussels
Belgium.
e-mail: info@edf-feph.org
<http://www.edf-feph.org/en/welcome.htm>

Udruženje studenata sa hendikepom - Srbija

Sr. Vojvode Stepe 33
11000 Beograd
Srbija i Crna Gora
e-mail: office@adsyu.org
www.adsyu.org

Centar za samostalni život - Srbija

Milenka Vesnica 3
11000 Belgrade
Srbija i Crna Gora
e-mail: cilsrbija@digit.co.yu
www.cilsrbija.org

Informativni centar Lotos

M.I.Crnogorčevića 3
Tuzla
Bosna i Hercegovina
e-mail: ic.lotos@bih.net.ba
www.ic-lotos.org

Polio Plus

Sr. Palata Unija 3kat
1000 Skoplje
Republika Makedonija
e-mail: polioplus@polioplus.org.mk
www.polioplus.org.mk

Udruženje studenata i mladih sa invaliditetom Makedonije

Vasil Gorgov br. 39/2
1000 Skoplje
Republika Makedonija
e-mail: office@zsmh.org.mk
www.zspop.org

Udruženje studenata sa invaliditetom Crne Gore

Djoka Mirasevića 5
Podgorica
Srbija i Crna Gora
e-mail: ushcg@cg.yu

Udruženje studenata sa invaliditetom - Novi Sad

Pravni fakultet
Trg Dositeja Obradovića 1
21000 Novi Sad
Srbija i Crna Gora
e-mail: nsusi@pf.ns.ac.yu
<http://www.nsusi.org.yu>

SHARE-SEE

www.share-see.org

Reč urednika

U okviru inicijative za praćenje i posmatranje invalidnosti (Disability Monitor Initiative), kancelarija za jugoistočnu Evropu Handicap International-a osmislila je regionalni bilten kako bi se prosleđivale aktuelne informacije o pitanjima invalidnosti koje se održavaju na zapadnom Balkanu i kako bi se te informacije predstavile svim akterima u oblasti invalidnosti na jedan informativan način. Bilten će se štampati kvartalno i biće distribuiran kako u štampanom izdanju, tako i putem imejla na albanskom, makedonskom, srpskom/ bosanskom i engleskom jeziku. Bilten će takođe biti dostupan na sledećoj veb adresi:

www.disabilitymonitor-see.org

Za informacije ili komentare, molimo vas kontaktirajte nas na adresu: **editor@disabilitymonitor-see.org**

Recite nam šta mislite o našem Biltenu.

Da li biste želeli da ga dopunite?

Da li će vam biti koristan?

Da li biste želeli da u njemu nađete nešto drugo?

**Vaši komentari i sugestije su dobrodošli. Molimo vas da ih pošaljete
na adresu: editor@disabilitymonitor-see.org**